

SZATHMÁRI KÁROLY 100¹

**(Debrecen, 1925. október 26. – Debrecen, 2015. április 13.)
kántortanító, matematika–fizika–ének szakos tanár, iskolaigazgató,
karnagy, a Hajdú-Bihar Megyei Moziüzemi vállalat igazgatója és a
Debreceni Járási Tanács, majd Hivatal elnöke.**

Édesapja, Szathmári Károly szülőfalujából, Nádudvarról hozta magával a családban generációkon át öröklődő kovácsmesterség ismeretét. Édesanyja, Vincze Róza parasztszaládból származott, az ő családjá révén kerültek Hajdúszovátra, miután itt szereztek földet, s édesapja a családba bekerülve itt folytatta a kovács- és gépészesterségeket. Kisgyermekkorú élményei a debreceni, hajdúszováti és váltottföld-tanyasi élethez egyaránt gazdagon kötődtek. Szülei 1932-ben véglegesen megélhetésük színhelyére, Hajdúszovátra költöztek, így elemi iskolái első négy osztályát itt végezte. IV. osztályosként került kapcsolatba azzal a kiváló zenész, Csiky László tanítóval, aki kántorkodott is, s a férfi Dalárda, azaz a hajdúszováti kórus elődjének egyik vezetője volt. Neki köszönhetette azt, hogy jó hangú és jó hallású gyerekként tagja lehetett a templomi gyülekezet énekeseinek és annak a gyermekénekkarnak is, amely mintegy a felnőtt Dalárda utánpótlásaként jött létre. Szathmári Károlynak ez volt az első kötődése ahhoz a kórushoz, amelynek később hosszú időn át vezetője lett.

Kiváló tanuló lévén szülei a taníttatása mellett döntöttek, így került 1936-ban a Debreceni Református Kollégiumi Polgári Iskolába, majd a Debreceni Református Kollégiumi Tanítóképzőbe, amelyet 1946-ban bentlakásos diákként

¹ Pedagógusok Arcképcsarnoka (Karácsony Sándor Pedagógiai Egyesület, 2010)
Kötetszerkesztő: SZIKSZAINÉ DR. NAGY IRMA

végzett el. (Az 1944–45. tanévet a II. világháború miatti „levente” szolgálata és hadifogsága miatt elveszítette.)

Mély nyomot hagyott benne az, amikor a Csősz László vezette polgári iskolai fiúkórossal 1938-ban, a Református Kollégium 400 éves évfordulóján a Nagytemplomban előadták Kodály Psalmus Hungaricusát, melynek egyik főpróbáját maga a zeneszerző, Kodály Zoltán vezényelte. Akkor még nem is sejthette, hogy a „Mesterrel” való későbbi kapcsolata mennyire meghatározó lesz kórusvezetői munkájában. A tanítóképzőben énektanára s az ottani Ifjúsági Csokonai Férfikarban karnagya az a Csenki Imre lett, aki tanári, kórusvezetői munkásságával és emberi nagyságával egész életére kiható példaként állt előtte. Tőle kapta a zene s mindenekelőtt a magyar népdal, valamint a kórusmuzsika szeretetét. Karvezetői szuggesztivitása, igényessége, a művek iránti alázata alapvetően meghatározta későbbi karvezetői munkásságát is. Itt kezdődött életre szóló barátsága iskolatársával, Vass Lajossal.

1946 nyarán kitűnő eredménnyel kántortanítói oklevelet szerezve került haza Hajdúszovátra, ahol 1949-ig tanítója, majd 1960-ig igazgatója lett az iskolának. 1947 telén a helyiek kapacitálására vállalta a II. világháború miatt szünetelő, nagy múltú, akkor még férfiakból álló kórus újjászervezését és vezetését. Ez időtől kezdődően egy egész életre elkötelezte magát a kórusmozgalommal, mindenekelőtt a szováti kórossal. 1948-ban megalakította a női kart is, s hamarosan a két kórust vegyes karrá egyesítette.

Munkásságának hajdúszováti időszakában már folyamatosan képezte magát. 1950–51-ben karnagyi továbbképzéseken vett részt, ahol olyan kiváló oktatói voltak, mint Kodály Zoltán, Forrai Miklós és Bárdos Lajos. 1952–55 között az Egri Állami Pedagógiai Főiskolán matematika–fizika szakos tanári oklevelet szerzett, majd ugyanitt 1959–61 között levelező tagozaton elvégezte az ének kiegészítő szakot is. Szakdolgozata témájaként Kodály Zoltán énekpédagógiai munkásságát választotta. A kitüntetéses oklevél megszerzését követően a Népművészeti Intézettől karnagyi munkájára megkapta az „A” kategóriás működési engedélyt.

1961-ben munkahelyi és hivatali teendői ismét Debrecenbe szólították, családjával ide költözött. Először a Hajdú-Bihar Megyei Moziüzemi Vállalat igazgatója lett, majd 1964-ben a Debreceni Járási Tanács és jogutóda, a Járási Hivatal elnökévé választották. Ezt a felelősségteljes posztot egészen 1984-ig, a Hivatal megszűntéig, nyugdíjba meneteléig töltötte be. Debrecenbe kerülésével nem szakadt meg kapcsolata Hajdúszováttal.

Új munkaköreit azzal a kikötéssel vállalta, hogy nem hagyja ott a hajdúszováti kórus vezetését. Munkahelyi vezetői ezt a kikötést elfogadták, s az

énekkari próbákra, fellépésekre való rendszeres utazásait a hivatali gépkocsi biztosításával is segítették.

Az 1887 óta működő szováti énekkarnak Szathmári Károly sorrendben a 15. és egyben utolsó vezetője volt. Személyével egy új korszak kezdődött a kórus életében. Ujváry Zoltán írta róla a Csillag ragyog... című kiadvány előszavában: „Szathmári Károly neve összefonódik a kórus felszabadulás utáni történetével, a magyarországi kórusmozgalommal, elsősorban azonban a szűkebb haza, a szülőváros, Debrecen és a szeretett falu, Hajdúszovát kulturális életével.” Valóban, a szováti kórusnak nemcsak a leghosszabb ideig, 63 évig volt a vezetője, hanem neki köszönhető, hogy irányítása alatt érte el a legjelentősebb elismeréseket, szakmai sikereket. Ezek között találjuk a Szocialista Kultúráért, a Kiváló Együttes miniszteri kitüntetésekét, az országos minősítő versenyek legmagasabb fokozatait, az örökös kiváló együttesi címet és a fesztiválkórusi elismeréseket.

Korszakos változást jelentett a kórus életében az, amikor Szathmári Károly kezdeményezésére Kodály Zoltánt azzal a kéréssel keresték fel, hogy engedélyezze a kórusnak neve viselését. Kodály korábban minden ilyen megkeresést elutasított, a szováti kóruossal azonban kivételt tett, így 1948. május 7-én kelt levelében hozzájárult neve felvételéhez: „Igen tisztelt énekkar! Eddig minden ilyen kívánságot, hogy rólam énekkart nevezzenek el, elhárítottam. Ha most a hajdúszovátiak ismételt kérésére habozom, hogy ne tegyek-e kivételt, az jut eszembe, hogy ezzel a Kar nagy kötelezettséget vállal: Kétoldalú szerződés ez, én azt kötöm ki a nevemért, hogy a kar soha egy darabot sem vesz műsorára, amit én nem helyeselnék. Gondolják meg, milyen szoros megkötöttséget jelent ez! Ha elég erősek, hogy teljesíteni tudják: ám legyen. Próbája lenne ez: megbír, megtűr-e a magyar vidék olyan énekkart, amely csak jót énekel.” A kórus és karnagya vállalta ezt a nem kis feltételt. A folyamatos sikerek és eredmények beszédesen bizonyítják, hogy a Kodály által támasztott elvárásnak Szathmári Károly vezetésével a kórus mindvégig eleget tett, bizonyítván azt is, hogy méltók az országban elsőként megkapott Kodály név viselésére. Kodály Zoltán és a kórus közvetlen kapcsolata a zeneszerző élete végéig megmaradt. 1952-ben pl. a Zeneakadémián megrendezett hangversenyen a 70. születésnapját ünneplő Kodályt a szováti kórus is köszöntötte, s egy delegációval otthonában is felkereste. 1963. május 20-án Kodály feleségével, Péczeli Saroltával Hajdúszovátra is ellátogatott, tiszteletükre a kórus hangversenyt adott. A vendégkönyvbe ekkor került be a következő bejegyzés: „Örömmel hallottam a kórus szép fejlődését. Kívánom, hogy nőjön fel minden akadály ellenére, bizonyítsa, hogy ilyet is tud a magyar falusi nép. Kodály Zoltán, Kodály Zoltánné.” 1977 óta a Művelődési Ház falán elhelyezett emléktábla örökíti meg

ezt a látogatást, s ide került 1978-ban Somogyi Árpád Munkácsy-díjas szobrászművész Kodályt ábrázoló domborműve is. 1982 óta Kodály Zoltánné hozzájárult ahhoz is, hogy a Művelődési Ház felvegye a Kodály nevet, 1998-ban pedig személyes jelenlétével tisztelte meg azt az ünnepi rendezvényt, melyet a kórusnak a Kodály név felvétele 50. évfordulójára rendeztek Hajdúszováton.

Szathmári Károly kórusvezetői tevékenységének nagyobb részét tiszteletdíj nélkül, a zene, a falu és lakossága iránt érzett szeretetből és elkötelezettségből végezte. Mind a kórus, mind a maga számára mindenkor magasra helyezte a mércét, de egy pillanatig sem tévesztette szem elől a kórus paraszti jellegét, a kórustagok igényét és „terhelhetőségét.” Színvonalas, fáradhatatlan munkájára zeneszerzők egész sora figyelt fel. Több mint húsz kórusmű ősbemutatója fűződik a kórushoz, köztük ilyen zeneszerzők ajánlásával, mint Csenki Imre, Czövek Lajos, Vári Ferenc, Vass Lajos vagy Lóránd István. A kórus fő profilját a népdalok, a népdalfeldolgozások adták, de mindemellett a repertoár folyamatos bővítése, az új művek tanulása – mely a szovátiaiak esetében hallás után történt – lehetővé tette azt, hogy ott legyenek valamennyi versenyen és kórustalálkozón. 1970-től rendszeresen szerepeltek a Magyar Rádió Kóruspódiumi műsorában, a Szolnokon 2–3 évente megrendezett Kodály Kórusok Országos, majd Nemzetközi Találkozója mindegyikén jelen voltak. Szinte minden évben szereplői voltak Debrecenben a megyei kórusfórumnak, múzeumi muzsikáknak Budapest és környezetünk múzeumaiban. Fontosnak tartották a hozzájuk hasonló és környékbeli kórusokkal való rendszeres találkozást, ezért kölcsönösen jelen voltak egymás évfordulós ünnepein, rendezvényein. Cserekapcsolat, közsgkapcsolat révén külföldre is eljutottak – Ausztriába (1996), Bulgáriába (1964, 1970, 1985), Olaszországba (1991), Erdélybe – (1977, 1992, 1996, 1998), Szlovákiába (1987), Ukrajnába (1989). Mindezek maradandó élményt nyújtottak a kórustagoknak és karnagyának.

A fellépések előkészítése, a programok szervezése nemcsak szakmai, de igen komoly szervezői tevékenységet is igényelt a kórus vezetőjétől. Felbecsülhetetlen az a közművelődési munka is, amelyet a kóruson belül, a próbákon végzett a művekkel kapcsolatos zenetörténeti, zeneelméleti magyarázataival, a szereplésekhez kapcsolódó ismeretterjesztő előadásaival.

A rendszeres szerepléseken túl számos olyan vállalat is megvalósítottak, mely ékes bizonyítéka annak, hogy a kórus és karnagya a település kulturális életének legfontosabb tényezőjévé vált. A névadó Kodály emlékének ápolása mellett létrehozták azt az emlékszobát és kiállítást, mely egyedülálló relikviákat őriz a kórus történetére, munkásságára vonatkozóan. Nem sok település mondhatja el magáról azt sem, hogy könyvtára zenei részleggel is rendelkezik,

vagy hogy a kórus első karnagyáról, Gaál Zsigmondról utcát neveztek el, és tiszteletére emléktáblát lepleztek le. Somogyi Árpád szobrászművész Lány citerával című szobra pedig a község központjában elhelyezve hirdeti, milyen fontos szerepe van a zenének a település életében. Szathmári Károly kezdeményezésére és hathatós szervező munkája eredményeként valósulhatott meg az 1848/49-es emlékmű és emlékpark. Nagy szerepe volt az 1944-ben ledőlt templomtorony újjáépítésében, helyreállításában is.

Szathmári Károly 1984. évi nyugdíjba vonulását követően is rendszeresen kijárt Hajdúszovátra, a kóruspróbákra, fellépésekre. Bényei Józsefnek karnagyokról írt munkájában így vallott arról, miért is ragaszkodott egymáshoz ilyen hosszú időn át kórus és karnagya: „Mióta én karnagy vagyok, körülbelül 350–400 ember énekelt a faluból a kórusban. 1947-es indítású már csak magam vagyok... Aki a zene közelében él, emberibb ember, aki ilyen régóta kötődik egy magyar faluhoz, talán magyarabb magyar és teljesebb minden szempontból... Ebben a kórusban példa van. A folyamatos, egyenletes, színvonalas munka, a jó közösségi élet példája, ami egyúttal más társadalmi mozgásforma is. Ez ösztönző erő, gerjesztő és széles körben ható. Hat rám, hat a községre, és hat a kórusra is, hogy valóban legyenek, maradjanak példa. Hát erre gondolok, ha odaállok eléjük, és a kezem mozdulatára felcsendül egy-egy dal. Tudom, hogy a számomra legkedvesebb kórusművet, a Mátrai képeket soha nem tudom elvezényelni nekik. De annyi mindent tudunk énekelni! És amit énekelünk, annak azt hiszem, hite van, hűsége...”

A kórus számos programja és fellépése között egyik legemlékezetesebb a fennállásának 100. évfordulójára szervezett ünnepségsorozat volt 1987-ben. A kórus és karnagya köszöntésére a megye és Hajdúszovát hivatali vezetőin túl a kulturális és zenei élet jeles képviselői is megjelentek. Erre az alkalomra jelent meg Szathmári Károly Csillag ragyog... 100 hajdúszováti népdal-t közreadó munkája is, melyben összegyűjtötte és közreadta a település népdalként számon tartott anyagát. Ezt a népdalgyűjteményt egészítette ki és tette teljesebbé 2002-ben az 55 dal és év című kiadvány, mely az előzőhöz hasonlóan nemcsak a népdalokat közli, hanem a kórus történetére vonatkozó tanulmányokat is, többségében Szathmári Károly megfogalmazásában.

Szathmári Károly a hajdúszováti kórus vezetése mellett a zenei élethez több, más szállal is kapcsolódott. Az országos kórusmozgalomhoz való erőteljesebb kötődését jelentette, hogy már az 1950-es években bekapcsolódott a Magyar Kórusok és Zenekarok Szövetsége, a KÓTA munkájába, tagja volt a Paraszténekkari, majd a Népzenei Bizottságnak, dolgozott a Vass Lajos Népzenei Szövetség Ellenőrző Bizottsága elnökeként is. 1990-ben oroszlánrészt

vállalt a Hajdú-Bihari Zenei Egyesület létrehozásában, mely az amatőr kórusok, zenekarok, népzenei együttesek és vezetőik összefogására, munkájuk támogatására, biztosítására jött létre. Hihetetlen energiával és elhivatottsággal elnökként 12 éven át vezette az egyesület munkáját. Szűkös anyagi körülmények között is nagy igényességgel 1991 óta szerkesztette és jelentette meg az egyesület folyóiratát, a Rubato-t, mely évi három számával az országban egyetlen ilyen rendszeresen megjelenő zenei kiadványnak tekinthető.

1983-tól a debreceni Baross Gábor Szakképző Iskola minden évben megújuló énekkara vezetését is elvállalta, több mint tíz éven át nagy szeretettel és lelkesedéssel tette ezt is.

Nevéhez fűződik a szakközépiskolai és szakmunkástanuló énekkarok számára rendezett kórustalálkozók és területi énekkari bemutatók szervezése. 1984–88 között részfoglalkozású igazgatója volt a Debreceni Kodály Kórusnak is, ez a munka elsősorban adminisztratív és szervezői tevékenységből állt, de nagyon sokat jelentett neki az, hogy „belekóstolhatott” a profi zenélésbe, annak a számára legkedvesebb vokális formációjába is.

Szathmári Károly iskolai és hivatali munkáját több kormány és minisztériumi kitüntetéssel – Munka Érdemérem két alkalommal, Munka Érdemrend arany fokozata két alkalommal, a Haza Szolgálatáért arany fokozata két alkalommal – ismerték el. Karnagyi munkájáért megkapta a Kiváló népművelő (1963), a Szocialista Kultúráért (1953, 1971, 1972) kitüntetések, a Csokonai művészeti díjat (1967), a Hazafias Népfront kitüntető jelvényét (1975), a Kodály Zoltán Emlékérmét (1983), a Hajdúszovát díszpolgára kitüntetést (1992) és az Életfadíjat (1989).

Sok megbízatása és elfoglaltsága mellett jutott ideje családjára és kedvenc időtöltésére, a társasutazásokra is. Felesége, Kapus Erzsébet, hajdúszováti pedagógus – akivel 1948-ban kötöttek házasságot – mindenkor nagy segítséget és biztos háttérrel jelentett számára. Elégedettséggel és nem kis büszkeséggel töltötte el az, hogy egyetemet végzett három gyermeke – Erzsébet, Ibolya, Károly –, felelősségteljes munkaköröket és megbízatásokat betöltve a társadalom ismert és elismert tagjai lettek. Családjaik révén hat unoka és öt dédunoka érkezésének is örülhetett, s megadatott neki, hogy az unokák életben való elindulását, boldogulását is nyomon kísérhette.

Szathmári Károly 2010-ig vezette a Hajdúszováti Kodály Énekkart, ezt a munkát – idős kora s főleg a Debrecenből való kijárás miatt – tovább már vállalni nem tudta. A kórus ezt követően még egy rövid ideig működött, jelenleg nincs karnagya, tagjaiból néhányan bekapcsolódtak az 1995 óta működő Vass Lajos Dalkör munkájába. Díszpolgári címmel járó megbízatása révén a

kulturális bizottság tagjaként Szathmári Károly 2010 után is tovább segítette a település munkáját. Örömmel vett részt a Magyar Kórusok Napján, azaz Kodály Zoltán születésnapján (XII.16.) Hajdúszováton megrendezett Hajdú Kórustalálkozókon, melyet a Hajdúszovát Kulturális Fejlődéséért Közhasznú Egyesület 2009-től rendez kórusok és népdalkörök számára. A rendezvény az egykori nagy múltú hajdúszováti kórus munkájának egy nagyon fontos szegmensét vállalta fel: a helyi kodályi hagyományok megőrzését, a kodályi örökség jelentőségének megismertetését és annak minél szélesebb körben való terjesztését. Bízunk abban, hogy ezt nem csupán egy rendezvény keretében teszik, hanem a mielőbb újraéledő és kiválóan működő szováti kórus rendszeres fellépéseivel is. És akkor Szathmári Károly, aki felelősségteljes megbízatásai mellett egész életét ennek az ügynek szentelte, aki igen gazdag, tartalmas és boldog életének 90. évében, rövid betegség után végleg „hazatért” szeretett falujába most már örökre megpihenni, bizonyára elégedett lesz!

Forrás:

A Hajdúszováti Földművesszövetkezeti Kodály Énekkar (ismertető füzet). Összeállította: Szathmári Károly. Debrecen, 1962.

A Hajdúszováti Énekkar felszabadulás utáni 25 éve. Összeállította: Szathmári Károly, Debrecen, 1972.

Szathmári Károly: 25 év a Hajdúszováti Énekkarnál 1947–1972. Budapest, Népművelési Intézet, 1973.

Szathmári Károly: Csillag ragyog... 100 szováti népdal. In: Folklór és etnográfia 33. Debrecen, 1987.

Bényei József: Karnagyok. Debrecen, Ethnica Kiadás, 1993.

Szathmári Károly: 55 dal és év. Hajdúszovát, Ethnika Kiadás, 2002.

Dr. Boros Béláné Gál Anna: A Hajdúszováti Kodály Énekkar. In: „Örökbecsű” – Közművelődési közösségek, műhelyek Hajdú-Bihar megyében. I. Debrecen, 2012.

Lánya, DR. V. SZATHMÁRI IBOLYA ny. megyei múzeumigazgató Debrecen